

מצוקות בתהליך השלום הרהורים בשולי ספרו של איתמר רבינוביץ חבלי שלום

מרדכי בר־און

איתמר רבינוביץ, **חבלי שלום: ישראל והערבים (1948–2003)**, דביר, אור יהודה 2004,
318 עמודים

באפריל 1950 הרצה שר החוץ משה שרת בפני הסגל הבכיר של משרדו הרצאה מקיפה על מצב המגעים הדיפלומטיים שישראל קיימה מאז כינוסה של ועידת לוזאן בחורף 1949 בכל הנוגע לעתידו של הסכסוך הישראלי-ערבי. הוא כינה את נאומו בשם 'חבלי השלום', משוך על הביטוי היהודי המסורתי 'חבלי משיח' לאמר: השלום עדיין רחוק ועוד צפויים לנו ייסורים עד שנוכה לראותו [גנזך המדינה א/6/2446].

חמישים שנה ויותר לאחר מכן עדיין נאלץ החוקר והדיפלומט איתמר רבינוביץ להכתיר את ספרו העוסק בנושא זה באותה הכותרת.

לעתים קרובות הביע משה שרת את דעתו שהשלום הוא חזון לעתיד לבוא, אך נקל לשער שאילו אמרו לו, כאשר השמיע את אותה הרצאה באוזני עמיתיו, שבראשית האלף השלישי עדיין תסבול ישראל מ'חבלי שלום' מן הסתם היה מסרב להאמין. אף-על-פי שהמסורת היהודית קשרה את המונח 'חבלים' עם ייסורים שסופם גאולה, או לידה – פירוש המילה הוא כפשוטו, כפי שמציין מילון גור: 'ייסורים בכלל, צרות ומצוקות', וכמאמר המשורר: 'אפפוני חבלי-מות' (תהלים, יח:ה). ההרהור הראשון שעולה מהקריאה בספרו של רבינוביץ הוא שקורותיהן של חמישים וחמש השנים ביחסי ישראל והערבים, הנפרשים לעינינו בספר, לא היו כלל סיפור על 'חבלי שלום' אלא על 'ייסורי מלחמות'. מאמצי פיוס עלולים להיות מייגעים ובעיקר מתסכלים. את הייסורים מחוללות המלחמות, וייסורים אלה לא פסקו אף פעם, גם בעיצומם של מגעים אינטנסיביים שניהלו הצדדים על מנת להביא קץ לייסורים, כאילו היו אלה שני מסלולים מקבילים שלעולם לא נפגשו. יתר-על-כן, סיפורו של רבינוביץ הוא סיפור של תסכולים חוזרים ונשנים, ספר על כשלונות עגומים, הרואה אור באחד השלבים הקשים כאשר השלום נראה רחוק מתמיד.

קשה למצוא אדם מוסמך יותר מאיתמר רבינוביץ ליטול על עצמו את המשימה: היסטוריון ותיק ומנוסה, מומחה ובקיא ברזי המדיניות הישראלית וגם בנעשה ביצד השני של הגבעה, ומי שהיה אישית שותף לטוויית כמה וכמה מן הפרשיות שהוא מגולל, הן כשגריר ישראל בארצות-הברית והן כנציג ישראל בכמה מנסיונות ההידברות. בספרו הוא מקפל מחקר קפדני רב שנים ועדות אישית המוצגת מנקודת מבט ביקורתית של חוקר. מעל לכול רבינוביץ הוא מחבר המסוגל לתמצת ולהסביר עניינים מורכבים ומסובכים בלשון צחה וברורה. אפשר להניח שהיתה לו גישה למקצת התיעוד הדרוש לחקר התקופה, אך בוודאי שלא לרובו וכמובן לא לתיעוד הערבי. הוא עצמו מודע לכך היטב ומציין ש'לנוכח קיומן של עדויות סותרות של בעלי העניין, אין אפשרות לדעת בוודאות מה התרחש בשרשרת המפגשים' שהוא מתאר ומנתח (עמ' 109). עם זאת, ובצדק, אין הוא ממתין עד שכל הארכיונים הרשמיים יפתחו בעוד שלושים שנה, כאשר לא יהיה עוד במעשים עניין אקטואלי. לכן הוא מבסס את מחקריו על החומר הגלוי המרובה למדי שמצוי בידיו. בעבודתו במכון על שם משה דיין באוניברסיטת תל-אביב, ובעיקר בסיכומים השנתיים שערך במשך שנים אחדות ושהמכון פרסם מדי שנה, רכש רבינוביץ ניסיון רב במעקב השוטף אחר הנעשה בארצות המזרח התיכון. ניסיון זה מופגן היטב גם בספר, שכן ניתן לדעת במידה לא מבוטלת של דיוק, גם ללא גישה אל הארכיונים הרשמיים, 'מה בעצם קרה'. היעדרם של מראי מקום וסימוכין כמקובל בספרי מחקר היסטורי אינו מפחית במקרה זה מהאמינות המוקרנת מהחיבור בכללותו. כפי שאפשר לראות גם מן ההערות הביבליוגרפיות, נכתבו ספרים ומאמרים רבים על אותם תהליכים מדיניים ודיפלומטיים שליוו את הסכסוך הישראלי-ערבי למן תחילתו. רבינוביץ מביא אל הניתוח שלו יתרון ייחודי: הוא סוקר את הסכסוך לא רק ממגוון הפרספקטיבות של הצדדים המעורבים בתהליך, אלא פורש לפני הקורא גם מגוון של תפיסות, פרשנויות ועמדות שהיו שנויות במחלוקת בקרב משקיפים מבחוץ וגם בקרב כל צד וצד בינו לבין עצמו. רבינוביץ פורש את מוטת הסבריו על רחבי המזרח התיכון כולו; לדוגמה הוא מראה כיצד חוללו המהפכה האסלאמית באיראן ותוקפנותו הגוברת של סדאם חוסין בסוף שנות השמונים תפנית ביחסן של ערב הסעודית והמדינות האחרות מפיקות הנפט במפרץ הפרסי כלפי השלום שחתם סאדאת עם ישראל אחרי שבתחילה גינו אותו בשצף קצף (עמ' 35). כיוצא בזה מתוארים ממדי ההתנגדות לתהליכי השלום בקרב החוגים האינטלקטואליים בקהיר, בדמשק ובבירות ערב האחרות מתוך הכרה מעמיקה של החברות האלה ושל הנסיבות הפנימיות בהן (עמ' 125).

לאמיתו של דבר, הספר עוסק בהרחבה ובהעמקה רק בנסיונות ההידברות והפישור שנעשו בעשרים השנים האחרונות. על-פי רבינוביץ, נקודת המפנה העיקרית, ומבחינת נושאו של הספר גם נקודת ההתחלה של התהליך הממשי, חלה עם כינוסה של ועידת מדריד באוקטובר 1991. אפשר היה להתחיל לפרט את הסיפור במגעים שהחלו באביב 1974 לאחר מלחמת יום הכיפורים, מגעים שהולידו בסופו של דבר להסכם השלום עם מצרים. אולם רבינוביץ מציין שהשלום הזה, עם כל חשיבותו, לא היה פריצת דרך בקירוב הסכסוך הכולל לסיומו ולא חולל מפנה בכל הנוגע ללב הסכסוך – הבעיה הפלשתינית. הוא כותב: 'החזון של שלום

ישראלי-ערבי כולל נותר רחוק ומופשט' (עמ' 44). לחלופין, היה אפשר להתחיל את הסיפור המפורט עם החתימה על הסכמי אוסלו בספטמבר 1993, שהרי התהליך הרב-צדדי שהחל במדריד נתקע ונמשך רק דרך מגעים דו-צדדיים או לכל היותר בהשתתפות פעילה של צד שלישי, האמריקנים, ולא במסגרת בין-לאומית.

בחירתו של רבינוביץ אינה מקרית. היא נובעת מן התפיסה המוטבעת ביסוד כלל ניתוחיו ותיאוריו, שהסכסוך הערבי-ישראלי הוא סכסוך רב-צדדי, ולמרות מרכזיותו של הסכסוך הישראלי-פלשתיני כל גורמי הסכסוך שלובים ושזורים אלה באלה ולכן יש לראותו במכלול ולא בהיבטיו הספציפיים. לכן הוא גם חוזר ומזכיר לנו שבסופו של דבר אין ליישב את הסכסוך בלי לשתף במעשה את סוריה ולבנון. ועידת מדריד היתה ונשארה המסגרת הראשונה, ועד כה היחידה, שאפשרה מגעים משמעותיים, אף שהם לא צלחו, בין ישראל לשכנותיה מצפון וגם את שיתופן של מדינות ערביות נוספות במעגל הרחב. היא יצרה את המסגרת שממנה צמחו גם הסכמי אוסלו וגם הסכם השלום עם ירדן.

יש מידה של הטעיה בהגדרת מסגרת הזמן של הספר (1948-2003), שכן שלושים השנים שקדמו לוועידת מדריד אינן זוכות בספר ליותר משלושים עמודים ואין הקומץ משביע את הארי. טבעי הדבר שמי שמתמקד בסקירת התפתחותו של הסכסוך בשנים המאוחרות יותר ירצה לסרטט בקצרה גם את הרקע, אך מורכבותם של האירועים שהתרחשו בשלושים השנים הראשונות אינה מאפשרת לעשות עמם צדק מינימלי במסגרת קיצור דרקוני כל-כך. רבינוביץ עסק כבר בפרשיות שונות מהתקופות הקודמות בפירוט רב ובהצלחה. נראה שהיה מיטיב לעשות לו היה מתחיל את ספרו החדש היישר בתיאור התהליך שהוביל את יצחק שמיר להסכים לשתף את ישראל ביוזמת מדריד, והיה מודיע גם בכותרת הספר שהוא עוסק רק בחמש-עשרה השנים האחרונות. ייתכן שיש חשיבות בהסבר הרקע ככל שהדבר נוגע לקורא שאינו בקיא ברזי הסכסוך, אולם לקורא הישראלי המצוי אין בעמודים אלה כל חידוש או הבהרה מעבר למה שכל ישראלי משכיל כבר יודע ומבין.

חלקים נרחבים מן הספר עוסקים בעניינים שעדיין עומדים ברומן של מחלוקות אידאולוגיות ומשתקפים שוב ושוב בכלי התקשורת הישראלית העמוסה לעיפה יום אחר יום בוויכוחים נוקבים ובדעות מנוגדות. בעודי טורח על שורות אלה מונח לפני גליון הארץ מהיום (22 באפריל 2004). בעמוד המאמרים מתנוססים ארבעה מאמרים העוסקים בתוכנית ההינתקות של אריאל שרון ובעמדתה של ארצות-הברית בנדון; מאמר המתאר את המהלכים האחרונים כ'נצחון הישראלי' (ארי שביט); מאמר הטוען ששרון ונשיא ארצות-הברית ג'ורג' בוש יסדו בווישינגטון את המדינה הדו-לאומית (מירון בנבנשתי); מאמר המתאר את עמדתה של ארצות-הברית כ'נאמנות' על הפלשתינים (אלוף בן) וכמובן קריאה של ישראל הראל 'אל מתפקדי הליכוד' להצביע נגד תוכניתו של שרון. באווירה לוחטת כזאת גדול הפיתוי לנקוט עמדה לכאן או לכאן. אולם איתמר רבינוביץ הוא בראש ובראשונה חוקר והיסטוריון מיומן ולכן הוא נמנע על-פירוב מלהציג את השקפתו האישית, ובמקום זה הוא מביא לפני הקורא את הגרסאות העיקריות המופיעות בזירה הציבורית לכל סוגיה עקרונית שהוא מעלה. כך למשל הוא מנתח באריכות ובפרוטרוט ארבע 'קטגוריות' של גרסאות

המפרשות את הסיבות לכשלון ועידת קמפ־דיוויד בקיץ 2000 ומשאיר לקורא לשפוט מי מהן קולעת לאמת (עמ' 145-160).

רבינוביץ הוא גם חוקר זהיר ואין הוא משים עצמו שופט עליון גם כדיעבד בכל הנוגע להכרעות שנקט צד זה או אחר בתהליך. לעתים עשוי הקורא להבחין בדברי ביקורת מרומזים ואפשר ללמוד מהחומר הנפרש לפנינו שגם המחבר סבור כי צד זה או אחר שגה בנקודת זמן זו או אחרת. אולם בדרך־כלל הוא מעדיף 'להבין' את הגורמים שהביאו לשגיאה שנעשתה ולהסביר 'עד כמה מצומצם מושג השלום העשוי להתקבל על דעת אזרחיהם [של הצדדים] והמערכות הפוליטיות שלהם' (עמ' 44-45). הוא מוביל אותנו דרך הנתיב הפתלתול של הנסיונות שכשלו אולם נמנע מהטענה שאילו נמנעו שגיאות אלה ולא הוחמצו ההזדמנויות שנודמנו - היינו מגיעים לשלום המיוחל.

עם זאת, לעתים נראה שרבינוביץ אינו רחוק מהשמעת ביקורת חריפה, כגון באמירה שנתניהו כראש ממשלה 'הוביל את ארצו בתקופה סבוכה ומכרעת בלי שינסח את יעדו באורח בהיר ואמין' (עמ' 78), אך גם אז הוא מעדיף להציב סימני שאלה על אמירותיו. כך, לדוגמה, בניחות עמדתו של נתניהו כאשר הוא נבחר לראשות הממשלה בסוף 1996 ונאלץ להמשיך בתהליך אוסלו למרות התנגדותו להסכמים אלה. רבינוביץ שואל: 'האם נתניהו גם חש [...] שיוכל להתקדם בדרך לשלום בעודו מבקר את הסכמי אוסלו ושואף לתקנם? ושמה השתעשע ברעיון שאפשר לשלם מס שפתיים להסכמי אוסלו, ובאותו זמן לעקר, ואולי אף להרוס את התהליך שהסכמים אלה הניעו?' (עמ' 86-87). גם כאשר הביקורת מתבקשת וקשה לעוקפה רבינוביץ נשאר נאמן לאיזון הדרוש בתיאור מצבים מורכבים. כך, למשל, הוא כותב על ביקורו של שרון בהר הבית בסוף ספטמבר 2000, ביקור שהצית את אש האלימות הפלשתינית הנמשכת עד היום: 'ברי כי באווירה הטעונה של אותם ימים היה זה ביקור מיותר, אך בה במידה ברור כי לא היה מקום להגיב עליו באלימות' (עמ' 139).

למקרא הדברים קשה שלא להגיע למסקנה סוחפת אחת: כל הנסיונות לקרב את השלום על־ידי שימוש בכוח נדונו לכישלון חרוץ. השימוש בכוח, מעבר לכורח שאין לגנותו להגן מפני שימוש שעושה הצד השני בכוח, מסייע בידי אויבי השלום, לא בידי מבקשיו. יתר־על־כן, אויבי השלום, הגורמים הקיצוניים השואפים להכרעה חד־צדדית, תמיד יוצאים נשכרים כאשר צד זה או אחר מפעיל יוזמות כוחניות. זאת למשל המסקנה הבלתי־נמנעת מפרשות כמו גירוש אנשי החמאס ללבנון בדצמבר 1992, שהביא להשעיית שיחות וושינגטון; הריגתו של 'המהנדס' יחיא עיאש; פרשת ברוך גולדשטיין, וכמובן כל מעשי הרצח של המתאבדים הפלשתינים שמעצם טיבם הם 'נסיונות אלימים להסיט את תהליך השלום ממסלולו' (עמ' 49, 52, 60). רבינוביץ מתאר בדרך משכנעת כיצד לפעולות הטרור הרצחני של הפלשתינים 'נודעה השפעה הרסנית על עמדת הציבור הישראלי כלפי אפשרות השלום עם הערבים'. כך בשורת הפיגועים שהפעיל החמאס בסוף 1994 ובראשית 1995, דווקא בשעה שבהנהגתו של יצחק רבין נראה היה שלתהליך יש סיכוי של ממש (עמ' 66), או הפיגועים הקשים בשנת 1996 שגרמו לשמעון פרס, שביקש להמשיך בתהליך אוסלו, לנחול תבוסה קשה בבחירות שהתקיימו בסתיו 1996, וכך כמובן ב'אינתיפאדת אל־אקצה' שהרגה את שרידי התהליך.

רבינוביץ מסכם במרירות: 'אם פיגועי ההתאבדות תוכננו בידי איראן ובני חסותה הפלסטינים כדי לעצור את תהליך השלום [...] הרי שהם הצליחו להפליא' (עמ' 73).

רבינוביץ אינו עוסק בפרוטרוט בטענה שנשמעה בחוגי הימין הישראלי, בתקשורת ואף בחוגי המודיעין הישראלי, שערפאת לא נטש את השימוש בטרור ככלי לקידום מטרות הפלשתינים גם לאחר שובו לארץ בעקבות הסכם אוסלו, ולא-כל-שכן לאחר שההבנות הלכו ונשחקו. כך, למשל, קשרו מקורות המודיעין את מעשי הרצח שבוצעו בשנים 1954 ו-1955, זמן רב לפני רצח רבין, לערפאת ואנשיו. לפי טענה זו, גם התגובה הרצחנית של המתאבדים על הריגת 'המהנדס', שביצעו אנשי החמאס, תואמה עם ערפאת או למצער זכתה ל'סבלנות'; כל שכן פרוץ האלימות למן תחילת 'אינתיפאדת אל-אקצה'. גם אם טיעונים אלה מופרזים בכל הנוגע לתקופת 'ירח הדבש' של אוסלו, קשה להתעלם מכך שערפאת מעולם לא ויתר באורח עקרוני על השימוש באלימות ככלי מדיני, וללא ספק לא רצה ולא עשה כל מאמץ ראוי לשמו לעקור את האופציה הזאת ממחנהו. אף שאין להסביר את מכשלות תהליך השלום רק על רקע זה, ניתוח מצוקות התהליך בלי להציג גורם זה במרכז הניתוח הוא פגום בחסר.

כצפוי, לאורך כל הספר רבינוביץ עושה הבחנה ברורה בין דיפלומטיה פומבית לדיפלומטיה חשאית וכן בין דיפלומטיה רשמית למגעים של 'מסלול מקביל', כמו זה שנוסה בהצלחה באוסלו. מקובל לחשוב שבעידן התקשורת הבלתי-מוגבלת עדיף לנהל עסקים מחוץ להישג ידה, אולם דווקא משום כך יש עניין בקביעתו של רבינוביץ כי לערוצים הפומביים ואפילו לטקסים ולסמלים נודעת חשיבות רבה. כך, למשל, הוא מסביר שישראל לא תוכל להגיע להסדר עם סוריה, שבו היא תיאלץ ללא ספק לוותר על הגולן, ללא גיבוי ברור של הציבור הישראלי העשוי גם להתבקש להצביע על כך במשאל עם. לכן היתה חשיבות מיוחדת לכך שסוריה ומנהיגה חאפז אל-אסד ינקטו 'שורה של מחוות המיועדות לשכנע את הציבור הישראלי כי סוריה אכן שינתה את עמדתה וכי היא מוכנה לשלום בר-קיימא עם האויב של אתמול' (עמ' 122). המנהג הזעוף והקמצני של אסד ושל שלוחיו לאורך כל הדרך, כגון הקרירות שהפגין בפגישתו עם הנשיא קלינטון בג'נבה במרס 2000 או סירובו של פארוק א-שארע ללחוץ את ידו של ברק בשפרדסטאון, הרחיק את לב הישראלים מן הפשרה המקווה.

* * *

בשלושה עניינים אני מבקש להשיג על דבריו של רבינוביץ:

א. בהערת שוליים (בעמ' 50) הוא טוען בדין שבניסוחה של החלטת מועצת הביטחון 242 מנובמבר 1967 'ערפול ואיזון היו שני המרכיבים שאיפשרו את קבלת ההחלטה ושימוש בה כבסיס למשאים ומתנים בעתיד'. אולם הוא מוסיף וטוען שהם גם 'נטלו ממנה תוקף ממשי'. הטיעון הוא אמנם טיעון נכון ומקובל אם מניחים שתפקידה של החלטה זו בפועל היה לקרב את השלום, כפי שהתכוונו מן הסתם מנסחיה. אולם, לעניות דעתי, שימושה של החלטה זו היה בדיעבד לתת מעטפת יעילה וחסות דווקא למי שלא רצה לקרב את השלום. מבחינתה של ישראל, החלטה 242, שהתנתה את נסיגתה של ישראל מהשטחים (או משטחים) – לפי

גרסה אחרת) שכבשה ב־1967 בנכונותם של הערבים לעשות שלום מלא עם ישראל, אפשרה להמשיך ולהחזיק בשטחים עד עצם היום הזה. בפועל שימשה החלטה זו כסות יעילה, בגיבוי אמריקני מתמשך, לא־רצונה של ישראל לוותר על שטחי הגדה המערבית, רצועת עזה והגולן, ומבחינת מי שרצה בכך – להחלטה ההיא היה 'תוקף ממשי מאוד'.

ב. בניתוחו המעמיק את נסיונות הפשרה השונים שהציע אהוד ברק מתח רבינוביץ ביקורת על כך שבמשתמע הסכימה ישראל לקבל את המונח 'זכות השיבה' (עמ' 163). למונח הזה יש שתי משמעויות שונות: הוא מבטא תחושות סובייקטיביות עמוקות המושרשות בקרב הפליטים הפלשתינים והעם הפלשתיני כולו בדבר 'זכותם'. המונח במשמעות סובייקטיבית זו אינו מותנה בהסכמה של ישראל, ושום הצהרה או הסכם לא יעקרו אותו מלב הפלשתינים. אולם יש לו גם משמעות אובייקטיבית: כל עוד מחזיקה הקהילה הבין־לאומית בהחלטות החוזרות ונשנות בדבר זכותם של הפליטים לבחור בין 'שיבה' לבין פיצוי כספי, עומדת לפליטים 'זכות', המעוגנת בהסכמה בין־לאומית, וסירובה של ישראל לקבל גזרה זו כשהוא לעצמו אינו עשוי לבטל אותה, אף־על־פי שהוא הופך אותה לבלתי־אופרטיבית בעליל. לפיכך, אין להתעלם מהמציאות הדיפלומטית הזאת ויש מקום לתבוע מאומות העולם שיחזרו ויודיעו רשמית ופומבית שתקפותה הסוחפת בטלה, גם אם ביטול זה לא יתקבל על דעת הפליטים עצמם.

ג. השגה שלישית קשורה בקטעים האחרונים של הספר המתארים את מדיניותו של שרון לאחר שנבחר בפעם השנייה לראשות הממשלה בינואר 2003. נראה לי שחסרה בניתוחו של רבינוביץ תובנה חשובה בדבר הבעיה הבסיסית שעל שרון להתמודד עמה. כפי שהתברר לאחרונה, שרון לא ויתר על תוכניתו הוותיקה להעניק לפלשתינים ריבונות מוגבלת ('אוטונומיה פלוס') בכמחצית השטח שנכבש בידי ישראל במלחמת ששת הימים, תוך כדי הענקת רצף טריטוריאלי בשטחים שיעמדו לרשותם, בלי לוותר על גושי ההתנחלות העיקריים ועל יכולתה של ישראל לשלוט בשטחים האלה מבחינה צבאית. יש להניח שגם לשרון ברור שתוכנית כזאת אינה עשויה להתקבל על דעתה של שום הנהגה פלשתינית. אם זאת התוכנית, עליה אמנם 'אין עם מי לדבר'. יתר־על־כן, על שרון לבטל את הציפיות המופרזות שעוררו הסכמי אוסלו והצעות ברק וקלינטון בקרב הפלשתינים כאילו היו אלה קווי התחלה במשא ומתן העתידי. אולם ברור שבשלב זה אין סיכוי לביטול הציפיות הללו. לכן, כפי ששרון עצמו מסביר מאז יצא עם תוכנית ההינתקות שלו, אין טעם להמתין להידברות ובמקום הסכמה פלשתינית שאינה צפויה יש להבטיח את גיבויה של ארצות־הברית ולהגשים את המתאר באורח חד־צדדי.

ייתכן שאין לבוא בטענה זו אל רבינוביץ מאחר שספרו יצא לאור בטרם יצא שרון עם תוכניתו החדשה. מבחינה זו גם רבינוביץ מדגים את הבעיה הבלתי־נמנעת בכתיבה על תהליכים המתרחשים בעצם ימי הכתיבה. במזרח התיכון, יותר מאשר בכל מקום בעולם, מתיישנים ניתוחים והערכות כאלה במהירות מסחררת. הקצב המסורף של האירועים והתפניות הדרמטיות המתרחשות אצלנו חדשות לבקרים מגמדים במהירות אירועים שחשבונו משמעותיים ביותר בשעה שהתרחשו רק חודשים מעטים קודם לכן.

למקרא ספרו המרתק והמאלף של איתמר רבינוביץ לא פסקתי מלהרהר עד כמה אנו נוטים לשכוח את הדברים שאך לפני שנה או שנתיים הסעירו את עולמנו, ועד כמה מעמעמים דברים מסעירים חדשים את זכרון הקודמים. מדריד, אוסלו, המפגשים בחוות וויי, ועידות שפרדסטאון, קמפ דיוויד וטאבה ומתווה קלינטון, ולאחרונה גם תוכניות מיטשל וטנט, מפת הדרכים וכן ועדת הארבעה - כל אלה הם רק האירועים המרכזיים לצד עשרות התפתחויות דרמטיות לא פחות שכבר נשכחו מהלב, סדרה בלתי-פוסקת של התחלות מבטיחות שכשלו ונגנזו. הקריאה בספרו של רבינוביץ היא חובה לכל הרוצה להיזכר בתהליך בכללותו ולהבין היכן אנו עומדים כיום.